

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА
ІМЕНІ КОРОЛЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО
ЛАБОРАТОРІЯ АКАДЕМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Ілля Шутак
Ігор Онищук
Людмила Легін

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА В СХЕМАХ І ТАБЛИЦЯХ

КУРС ЛЕКЦІЙ ДЛЯ БАКАЛАВРІВ

Івано-Франківськ
2016

УДК 340.115(075.8)

ББК 67.711 я 73

Ш 94

Рекомендовано до друку Вченою радою

*Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького
(протокол №4 від 24 листопада 2015 року)*

Шутак І. Д.

Ш 94 Юридична техніка в схемах і таблицях: курс лекцій /
І. Д. Шутак, І. І. Онищук, Л. М. Легін. – Івано-Франківськ: Лабораторія
академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки.
Дрогобич: Коло, 2016. – 232 с.

ISBN 978-617-642-229-7

Рецензенти:

Л. А. Луць – завідувач кафедри теорії та філософії права Львівського національного університету
імені Івана Франка, доктор юридичних наук, професор;

С. Д. Гусарев – доктор юридичних наук, професор, перший проректор Національної академії
внутрішніх справ.

Курс лекцій з навчальної дисципліни «Юридична техніка в схемах і
таблицях» призначений для студентів юридичного факультету, які навчаються
за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр». Містить виклад лекційних
занять у вигляді схем і таблиць.

Для викладачів юридичних факультетів, студентів, аспірантів, усіх
зацікавлених представників громадянського суспільства.

УДК 340.115(075.8)

ББК 67.711 я 73

ISBN 978-617-642-229-7

© Шутак І. Д., Онищук І. І., Легін Л. М., 2016

© Лабораторія академічних досліджень правового
регулювання та юридичної техніки, 2016

Передмова.....	5
Вступ.....	8
Лекція 1. ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ЯК СФЕРА НАУКОВИХ ЗНАНЬ І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА	10
1. Доктринальні основи юридичної техніки	10
2. Поняттєво-категорійний апарат.....	15
3. Місце юридичної техніки в системі юридичного знання.....	19
4. Методологія юридичної техніки.....	24
5. Загальні правила юридичної техніки.....	33
Лекція 2. ПОНЯТТЯ, ВИДИ І ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ	35
1. Наукові підходи до визначення поняття «юридична техніка» й ознаки юридичної техніки.....	35
2. Види юридичної техніки.....	36
3. Співвідношення понять «юридична техніка», «законодавча техніка», «законодавча технологія»	40
4. Засоби та способи юридичної техніки	44
Лекція 3. ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ.....	57
1. Поняття юридичного терміна та термінології	57
2. Вимоги до юридичних термінів і правила їх використання.....	61
3. Правила формулювання юридичних термінів.....	64
4. Правова дефініція.....	66
Лекція 4. ЮРИДИЧНЕ ПИСЬМО	72
1. Поняттєво-категорійний апарат юридичного письма.....	72
2. Види юридичного письма.....	77
3. Стель юридичного письма.....	83
4. Тональність юридичного письма	98
Лекція 5. ЮРИДИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ.....	100
1. Доктринальне осмислення юридичної конструкції.....	100
2. Визначення поняття юридичної конструкції	103
3. Види та функції юридичних конструкцій	109
Лекція 6. ЮРИДИЧНІ ПРЕЗУМПЦІЇ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ЗНАЧЕННЯ	113
1. Основні підходи до поняття юридичної презумпції	114
2. Поняття та ознаки юридичної презумпції	116
3. Співвідношення юридичних презумпцій з іншими правовими припущеннями.....	118

4. Класифікація юридичних презумпцій.....	125
5. Значення юридичних презумпцій	128
Лекція 7. ЮРИДИЧНІ ФІКЦІЇ	129
1. Поняття юридичної фікції	129
2. Порівняння фікції з юридичною презумпцією.....	134
3. Класифікація юридичних фікцій.....	135
4. Значення юридичних фікцій	140
Лекція 8. ЮРИДИЧНІ АКсіОМИ ТА ПРЕЮДИЦІЇ	141
1. Поняття юридичної аксіоми.....	141
2. Ознаки юридичних аксіом	144
3. Класифікація юридичних аксіом	151
4. Поняття юридичної преюдиції	153
Лекція 9. ЮРИДИЧНІ СИМВОЛИ.....	158
1. Поняття і значення юридичних символів	158
2. Функції юридичних символів.....	163
3. Співвідношення юридичних символів з іншими категоріями	165
4. Класифікація юридичних символів	169
Лекція 10. ПРАВОВІ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ	177
1. Поняття правового застереження.....	177
2. Застереження міжнародних нормативно-правових актів	184
3. Правові застереження та Конституція України.....	190
Лекція 11. ТЕХНІКА ПРАВОТВОРЧОСТІ.....	196
1. Поняття й ознаки правотворчості.	
Співвідношення правової техніки й правової технології	197
2. Поняття законодавчої техніки. Співвідношення	
законодавчої техніки й законодавчої технології	200
3. Правотворчий процес і вимоги до правових актів	204
4. Правотворчі помилки.....	207
Лекція 12. ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНА І ПРАВОЗАСТОСОВНА	
ТЕХНІКА.....	209
1. Поняття та суть реалізації права.....	209
2. Види й форми правореалізації	211
3. Правозастосування як особлива форма	
реалізації норм права.....	213
4. Види правозастосування.....	217
5. Процес застосування норм права, його основні стадії.....	218
6. Техніка ведення договірної роботи.....	219
7. Судова діяльність як різновид правозастосування.....	226

ПЕРЕДМОВА

Юридична техніка - теоретико-прикладна юридична наука, предметом вивчення якої є закономірності раціональної юридичної діяльності зі створення, тлумачення та реалізації права. У системі юриспруденції юридична техніка вирішує завдання систематизації знань про методи та прийоми юридичної діяльності, що формуються загальною теорією права, галузевими та прикладними юридичними науками.

Якісні правові засоби та науково-обґрунтовані технології юридичної діяльності державних органів дають змогу успішно вирішувати завдання, які стоять перед Україною на сучасному етапі. Вдосконалення правових технологій - необхідна умова підвищення ефективності роботи державних органів та одне з найважливіших завдань юридичної науки сьогодні. Разом із розвитком сфери інформаційних технологій суспільні комунікації щораз більше переходять у текстовий формат.

Важливу роль відіграє філологічне забезпечення технологій професійної комунікації, що також потребують свого вдосконалення. Досягнення людства в галузі техніки і технологій безпосередньо позначаються на розвитку юридичної науки та системи права. Удосконалені технічні та техно логічні прийоми і засоби якісно впливають на розробку, прийняття, виклад відповідних нормативно-правових актів та інших юридичних документів. Юридична техніка та юридичні технології зумовлюють одна одну і мають спільну природу.

Реформи державних і громадських інститутів, які спостерігаємо останнім часом, супроводжуються активною правотворчою, правозастосовною та інтерпретаційною діяльністю. Результатом цих видів діяльності є ухвалення юридично значущих рішень, багато з яких мають письмову форму. При цьому широко використовуються техніко-юридичні прийоми і засоби для досягнення ясності, простоти, уніфікованості юридичних документів, раціоналізації юридичної діяльності. Володіння техніко-юридичним інструментарієм - найважливіший компонент високоякісної підготовки фахівців у сфері юриспруденції. Саме в цьому і виявляється важливість вивчення дисципліни «Юридична техніка».

Правознавець-початківець ще на етапі визначення, у якій сфері суспільного життя йому знадобиться юридичне пізнання, повинен мати уявлення про специфіку юридичної мови, про такі засоби і прийоми юридичної техніки як юридична конструкція, правовий символ, правова аксіома, правова презумпція, правова фікція, правове застереження тощо.

Відсутність знань про них негативно позначається на рівні професіоналізму юристів-практиків. Діяльність юриста полягає в тому, щоб досягати поставленої мети юридичними засобами. Від того, наскільки він ними володіє, залежить його успішність у професійній практичній діяльності.

Безумовно, знання про техніко-юридичні засоби та їх використання в юридичній діяльності важливі і для юриста-теоретика. Проведення низки наукових досліджень може бути пов'язане з досягненнями юридичної науки в галузі юридичної техніки. Наприклад, вивчення складу правопорушення, складу правовідносин, юридичної особи, правосуб'єктності, правового договору може здійснюватися з позицій розуміння їх як юридичних конструкцій.

Для освоєння курсу «Юридична техніка» студенти мають володіти знаннями у сфері теорії права (про норми права, нормативно-правові акти, правотворчість, правозастосування, тлумачення норм права, юридичну діяльність); у сфері цивільного права (про правосуб'єктність, юридичну особу, цивільно-правовий договір); у сфері адміністративного права (про адміністративні правовідносини, склад адміністративного правопорушення, адміністративно-правові презумпції); у сфері кримінального права (про склад злочину, презумпцію в кримінальному праві) тощо. Багато засобів юридичної техніки вивчаються в межах трудового та сімейного права – конструкції, фікції, презумпції.

Знання та навички, набуті в процесі вивчення курсу «Юридична техніка», можуть бути використані під час написання дипломної, магістерської робіт і в практичній юридичній діяльності.

Без перебільшення, значний внесок у розвиток нової галузі права – юридичної техніки належить доктору юридичних наук, професору, заслуженому діячеві науки і техніки України І. Д. Шутаку. З метою дослідження юридичної техніки, розробки концепцій техніко-юридичного забезпечення законотворчої діяльності як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях у 2011 р. вченим засновано першу в Україні Лабораторію академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки в м. Івано-Франківськ (веб-сайт: www.legaltechnique.org). З того часу й по сьогодні наукова школа інтенсивно функціонує. Двічі на рік проводиться Інтернет-конференція, результати якої відображаються в збірнику тез конференції. Загалом у розробці наукового напрямку школи бере участь більше 50 фахівців (як вчених, так і практиків).

Особливо цінними для дослідження юридичної техніки стали розробки І. Д. Шутака, а саме: «Юридична техніка: курс лекцій», «Юридична техніка: теорія правових застережень», «Общая теория правовых оговорок», «Теория и практика оговорок в праве: система понятий. Терминологический словарь», «Застереження міжнародних нормативно-правових актів (загальнотеоретичні й типологічні аспекти)», «Дефекти дефініцій міжнародного права: теоретико-методологічні й техніко-юридичні аспекти», «Техніко-юридичні методи узгодження національного і міжнародного права».

І. Д. Шутак синтезував наукові досягнення і дидактичні новели у сфері юридичної техніки, систематизував поняття, які акумулюють у собі загальні й часткові тенденції виникнення, становлення, розвитку юридичної техніки, а в її рамках – правових застережень. Автор вперше в юридичній науці здійснив дослідження правових застережень як засобів забезпечення максимальної точності у викладенні думки правотворця, вдосконалення методів досягнення компромісу в середовищі правотворчого корпусу та способів оптимізації правового регулювання.

Варті уваги праці І. Д. Шутака у співавторстві з його учнем та однодумцем І. І. Онинчуком, а саме: «Юридична техніка: навчальний посібник»; «Юридична техніка: питання доктрини» (Розділ 3. Правова доктрина України (у 5 томах). Том 1. Загальнотеоретична та історична юриспруденція. За заг. ред. О. В. Петринина); «Юридична техніка: навчально-методичний комплекс для спеціалістів і магістрів»; «Юридична техніка: навчально-методичний комплекс для бакалаврів».

Концепція курсу лекцій «Юридична техніка» спрямована на те, щоб, вивчаючи техніко-юридичні засоби у вигляді схем і таблиць, студенти могли скористатися знаннями, здобутими в межах загальнонаукових дисциплін (логіки, філософії, культури мови, історії тощо) і загальнопрофесійних дисциплін, таких як теорія держави і права, конституційне право, адміністративне право, цивільне право, цивільний процес, кримінальний процес та ін.

*Доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
академік Національної академії
правових наук України*

М. І. Панов

ВСТУП

Даний посібник покликаний до наочного роз'яснення, ілюстрування понять і визначень з юридичної техніки. За допомогою схем і таблиць поліпшиться сприйняття, розуміння і засвоєння курсу лекцій, оптимізується час навчання, підвищиться ефективність навчально-пізнавальної діяльності в цілому.

Зміст юридичної техніки органічно пов'язаний із сутністю й ознаками самого права, що виникає у зв'язку з його функціонуванням. Завдяки нагромадженню практичного досвіду юридична техніка переростає в теоретичне знання про шляхи, способи й засоби реалізації права в процесі здійснення юридично значущої діяльності.

Унікальні можливості людського зору з перетворення та розпізнавання зображень ще недостатньо використовуються у вітчизняних підручниках. Колектив авторів акцентував увагу на тому, що зображувальні й умовно-графічні елементи наочності є одними з ефективних дидактичних засобів навчальних посібників, які відіграють істотну роль в інтелектуальній пізнавальній діяльності студентів. Від наочності, як і від доступності, смислової повноти та інших корисних властивостей теоретичного матеріалу залежить швидкість сприйняття навчальної інформації, її розуміння, засвоєння і закріплення отриманих знань.

Розвиток юридичної техніки зумовлений її взаємодією з логікою (наукою про закони людського мислення), філологією (наукою про мову), герменевтикою (філософським вченням про тлумачення). До дисциплін, взаємопов'язаних з юридичною технікою, відносять також праксеологію (науку про правильно організовану, ефективну діяльність), кібернетику (теорію інформації) тощо.

Метою вивчення юридичної техніки є досягнення ясності, простоти, стислості, певної стандартності, однаковості (уніфікованості) юридичних документів і раціоналізування юридичної діяльності загалом. При цьому, безсумнівно, важливим є юридичний зміст нормативно-правових актів, зокрема юридичне вдосконалення нормативних документів, прийоми вироблення й оформлення юридичних документів. Важливу роль відіграє ефективне використання вироблених юридичних засобів, таких як правові презумпції, диспозитивні норми, тлумачення права – це також частина юридичної техніки, від розробки та вдосконалення якої залежить ефективність правозастосовної діяльності.

Перевага, що стосується реалізації принципу наочності навчання, полягає у високій якості візуалізації, в можливості наочно-образного представлення абстрактних, сутнісних, найбільш значущих сторін і властивостей юридичної техніки. Сподіваємось, що «Юридична техніка в схемах і таблицях» значно підвищить ефективність процесу навчання.

*Доктор юридичних наук,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
заслужений діяч науки і техніки України*

І. Д. Шутак